

Rakenteelliset uudistukset ja inhimillinen ja sosiaalinen pääoma

Jouko Kajanoja

Talouspolitiikassa vaaditaan rakenteellisia uudistuksia. Niitä ovat eläkeikärajan nostaminen, julkisten palvelujen tehostaminen ja monet muut vastaavanlaiset toimet. Rakenteellisia uudistuksia koskeva keskustelu koskettaa vain ohuesti yksilön ja yhteisön toimintakykyä menestyvän talouden keskeisinä tekijöinä. Niistä käytetään myös käsitteitä inhimillinen ja sosiaalinen pääoma. Tutkimustieto ja yleinen elämäkokemus antavat aiheen ajatella, että inhimillisille voimavaroille, so. inhimilliselle ja sosiaaliselle pääomalle, annettava riittävä paino muuttaa ymmärrystä tarvittavista rakenteellisista uudistuksista.

1. Inhimilliset voimavarat

Perinteinen uusklassinen taloustiede ei selittänyt talouskasvua, vaan sen aihauttajaksi nähtiin teknologinen kehitys. Kehruu-Jenny, höyrykone ja nykyisin esimerkiksi informaatioteknologia sysäävät talouden kasvuun. Työn tuottavuutta kehittävä keksintö ja sen soveltaminen saavat aikaan kasvusysäyksen, joka sitten vähi-

tellen vaimenee, kun keksintö on hyödynnetty. Niinpä tarvitaan jatkuvasti uusia keksintöjä ja uudistuksia, jotta kasvu voisi jatkua. Selitys on eksogeeninen eli se ei tule talousteorian sisältä.

1960-luvun alussa oivallettiin, että keksinnöt ja niiden hyödyntäminen syntyvät ihmisen korvien välissä. Kasvun perimmäisiä selityksiä ovat siis inhimilliset tiedot ja taidot. Niitä ryhdyttiin kutsumaan inhimilliseksi pääomaksi.¹ Usein esitettyinä esimerkkeinä inhimillisen pääoman merkityksestä ovat Etelä-Korea, Taiwan, Singapore ja Hong Kong, joissa poikkeuksellisen nopeaa talouskasvua edelsi korkeampi yleinen koulutustaso ja perustarpeiden tyydytyksen taso kuin muissa saman elintason maissa.

Ajatus inhimillisen pääoman taloudellista menestystä edistävästä tekijänä sai vahvaa tukea

---

¹ Keskeisimmiksi inhimillisen pääoman käsitteen kehittäjiksi on yleensä esitetty T.W. Schulz (1963) ja Gary S. Becker (1964).

empiirisissä analyyseissä.² Inhimillinen pääoma samaistettiin aluksi koulutustasoon, mutta vähitellen *learning by doing* eli kokemus ja muut inhimilliset tekijät oivallettiin merkittäviksi. Nykyisin työhönottajat punnitsevat koulutuksen ja kokemuksen lisäksi hakijoiden luovuutta, sosiaalisia taitoja, rakentavuutta ja sitoutuneisuutta. Nekin ovat osa inhimillistä pääomaa.

Yhteiskuntatieteissä havaittiin 1990-luvulla, että myös yhteisön omaisuudet ovat keskeinen taloudellista menestystä selittävä tekijä.³ Sosiaalisesta pääomasta tuli muotikäsite. Ihmisten keskinäinen luottamus, luottamus instituutioihin, osallistuminen ja vuorovaikutuksen pelisäännöt ovat yhteiskunnan ja talouden menestyksen edellytyksiä.

Taloustieteilijöiden käynnistämät tutkimukset kertoivat, että talouskasvu on sitä nopeampaa, mitä vahvempaa on kansalaisten luottamus toisiin kansalaisiin ja yhteiskuntaan, mitä enemmän kansalaiset osallistuvat yhteiskunnallisiin asioihin, mitä rehellisempää on keskinäinen vuorovaikutus, mitä tasaisempaa on tulonjako ja mitä helpompaa on sosiaalinen liikkuvuus eli siirtyminen yhteiskuntaluokasta toiseen.⁴ Erityisen haitallisiksi talouskasvun kannalta ovat osoittautuneet jyrkät yhteiskunnalliset vastakkainasettelut, varsinkin suuret tuloerot ja etninen segregaatio (Kiander ja Lönnqvist 2002).

² *Yhteenveton 1960-1980-lukujen empiirisestä koulutuksen tuottavuustutkimuksesta on esittänyt mm. Georg Psacharopoulos (1994).*

³ *Sosiaalisen pääoman käsitteen esiinmarssin merkkipalaksi luetaan useimmiten Robert Putnamin ns. Italia-tutkimus (1993).*

⁴ *Yhteenvettoa sosiaalisen pääoman yhteydestä talouskasvuun esittää mm. P.F. Whiteley (2000).*

Maailmanpankissa käytettiin käsitettä inhimilliset voimavarat kuvaamaan inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kokonaisuutta. Sen arvioitiin selittävän kaksikolmasosaa talouskasvusta (Serageldin 1996). Arvioinnissa käytettiin residuaalipäätelyä eli inhimillisten voimavarojen aiheuttamaksi lasketaan se osa talouskasvusta, joka ei selittynyt muilla tekijöillä kuten investoinneilla fyysiseen pääomaan tai luonnonvaroilla. Menettely on kritiikille altis, mutta tulos vastaa arkijärkeä. Viimekädessä menestys on riippuvainen meistä yksilöinä ja yhteisönä.

1990-luvulla esitettiin puheenvuoroja, joissa hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka nähtiin inhimillisen ja sosiaalisen pääoman rakentajana ja talouden edistäjänä. Kun tuotanto vaatii työntekijöiltään yhä enemmän koulutusta, osaamista, luovuutta ja riskinottoa, autonomiaa ja vuorovaikutustaitoja, hyvinvointivaltion takaamat edut saattavat olla erityisen tarpeellisia. Arveltiin sosiaalisen yhteisyyden olevan yhä tärkeämpi motiivi työelämässä (Pfaller ym. 1991) Inhimilliset voimavarat ja sosiaalipolitiikka niiden edistäjänä ilmaantuivat myös EU:n käsitteistöön. Sosiaalipolitiikka alettiin nähdä tuottavana tekijänä. Korostettiin koheesiota, sosiaalista yhteenkuuluvuutta syrjäytymisen sijaan. Vakaaseen sosiaaliseen infrastruktuuriin tähtäävän sosiaalipolitiikan sanottiin tarjoavan sekä talouskasvua että jaettua hyvinvointia (Social Policy and Economic Performance 1997).

2. Endogeeninen kasvuteoria

Taloustieteessä kehitettiin 1980- ja 1990-luvuilla endogeenisen kasvun teoriaa. Sen tehtävänä on tuoda talouskasvua selittävät tekijät talusteorian sisälle. Aluksi lupailtiin inhimillisen ja

sosiaalisen pääoman sisällyttämistä kasvun endogeneisiin selityksiin.⁵

Endogeeninen kasvuteoria on opettanut, että taloudellinen menestys on monien toisistaan riippuvaisen tekijän tulosta (Howitt 2004, 13). OECD:n raportti kasvun lähteistä kirjaa seuraavia tekijöitä: terve finanssipolitiikka, alhainen ja vakaa inflaatio, avoimuus kansainväliselle kaupalle, korkean tason inhimillinen pääoma, voimakas panostus tuotannon laitoksiin ja laitteisiin, innovatiivisuus, tutkimus ja tuotekehitys, vahva kilpailullisuus ja tarpeenmukainen immateriaalioikeuksien turvaaminen (OECD 2013).

Keskeisiä endogeenisen kasvuteorian kehityksessä käytettyjä käsitteitä ovat olleet teknologinen kehitys, peruskoulutuksen ja korkeakoulutuksen lisäys, koulutuksen tuottavuusvaikutukset, osaaminen tai omaksumiskyky, kokemus, tutkimuspanos, innovaatioiden määrä ja koko, patenttimittari, tuotevalikoiman laajeneminen, innovaatiotoiminnan analyysi, tieteellinen kulttuuri, instituutiot, oikeudellinen järjestelmä, sopimuksen pitävyys, investointisuoja, rahoitusmarkkinat ja vastaavanlaiset käsitteet.⁶

Listat kertovat, että vaikka inhimillisen ja sosiaalisen pääoman tekijöitä sisältyy teorian kehittelyyn, liikutaan silti melko kaukana monista inhimillisen ja sosiaalisen pääoman keskeisistä tekijöistä, kuten sosiaalisista taidoista ja sitoutuneisuudesta tai luottamuksesta ja osallistumisesta. Vielä kauempana ollaan niihin vaikuttavista yhteiskuntapoliittisista toimenpiteistä. Jos sosiaaliset taidot ja sitoutuneisuus tai

luottamus ja osallistuminen sekä niihin vaikuttavat yhteiskuntapoliittiset toimenpiteet saisivat edellyttämänsä painoarvon, niin vaatimuksilla rakenteellisista uudistuksista saattaisi olla tuntuvasti nykyisestä poikkeava sisältö.

3. Mahdollisia rakenteellisia uudistuksia

Keskeisiksi rakennepoliittisiksi uudistuksiksi saattaisi nousta esimerkiksi seuraavan tapaisia tehtäviä:

- tuloerojen tasoittaminen yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä luottamusta edistävänä tekijänä;
- yhteiskunnallisten palvelujen, kuten varhaiskasvatuksen ja koulutuksen vahvistaminen yksilöiden toimintakyvyn ja sosiaalisten taitojen rakentamiseksi;
- kysynnän lisääminen ja aktiivinen työllisyyspolitiikka syrjäytymisen ehkäisemiseksi;
- työtakuun toteuttaminen, jossa jokaiselle tulee subjektiivinen oikeus osallistua työelämään osallistumisen ja elämänhallinnan edistämiseksi;
- vaikutusmahdollisuuksien lisääminen työelämässä ja julkisessa hallinnossa sitoutuneisuuden ja luovuuden vahvistamiseksi.

On vahvoja perusteita sille, että yllä esittämäni listan tapaiset uudistukset ovat keskeisimpiä pyrittäessä menestyvään talouteen ja että niille olisi hyvä antaa sen mukainen paino.

4. Mikä estää?

Uudessa endogeenisessä kasvuteoriassa oli haaveena tuoda myös inhimillinen ja sosiaalinen pääoma koko painollaan talousteorian sisään.

⁵ *Endogeenisen kasvuteorian kehittelyn alkuvaiheen keskeisiä artikkeleita kirjoittivat Robert E. Lucas (1988) ja Paul M. Romer (1990).*

⁶ *Lista on koottu Mika Malirannan luentoaineistosta "Kasvuteorian sovelluksia" 12.11.2014.*

Pyrkimys on osoittautunut vaikeasti toteutettavaksi. Inhimillinen ja sosiaalinen pääoma eivät hevin antaudu määrälliselle mittaamiselle, ja niiden sisältökin on epäselvä. Taloustieteissä perinteisesti sovellettu matemaattinen mallintaminen ei helposti sovellu vaikeasti ja epämääräisesti hahmottuvan inhimillisen ja sosiaaliseen pääoman kuvaamiseen.

Kansantalouden tehokkuutta mitataan kansantulona ja yrityksen kannattavuutta sen tuottojen ja kulujen erotuksena eli voittona. Kansantuloa ja yrityksen tuottoja mitataan tuotettujen tavaroiden ja palvelujen markkina-arvoina. Inhimillinen ja sosiaalinen pääoma puuttuvat kansantalouden ja yritysten tilinpidosta. Niitä on vaikeampi mitata kuin muita pääoman lajeja. Kun inhimillisen ja sosiaalisen pääoman lisäystä ei nähdä tuottoina eikä niiden lisäämiseen uhrattua panosta ainakaan kokonaisuudessaan investointina, jää tärkeä osa tehokkuudesta nykyisen mittaamisen ulottumattomiin.

Tärkeä syy inhimillisen ja erityisesti sosiaalisen pääoman puuttumiseen talouden kuvaamisen malleista on varmaan käsitteiden uutuus. Niiden potentiaalia ei ole täysin oivallettu eikä siten ole paneuduttu määrätietoisesti niiden sisällyttämiseen endogeenisen kasvun teorian kehittämiseen ja niitä mittaavien tietojen keräämiseen.

Merkittävä este on saattanut olla ideologinen. Tuloerojen tasoittaminen, kysynnän lisääminen, yhteiskunnallisten palvelujen suosiminen, aktiivinen työllisyyspolitiikka ja vastaavat toimet tuskin lisäävät voittoja kvartaalitaloudessa tai vahvistavat markkinoiden asemaa hyvinvointivaltion kustannuksella.

Ehkä kyse on lopulta maailmankuvasta tai paremminkin ihmiskuvasta. Me olemme mahdollisuus. Menestyvän yhteiskunnan keskeisenä edellytyksenä on syytä nähdä inhimilliset voimavarat ja yhteisöllisyyden voima. □

Kirjallisuus

- Becker, G.S. (1964), *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, Columbia University Press, New York and London.
- Howitt, P. (2004), "Endogenous Growth, Productivity and Economic Policy: a Progress Report", *International Productivity Monitor*, Number 8: 3-15.
- Kiander, J. ja Lönnqvist, H. (2002), *Hyvinvointivaltio ja talouskasvu*, WSOY.
- Lucas, R. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics* 22: 3-42.
- OECD (2003), *The Sources of Economic Growth in OECD-countries*, OECD.
- Pfäller, A., Gough, I. ja Thernborn, G. (toim.) (1991), *Can the Welfare State Compete? A Comparative Study of Five Advanced Capitalist Countries*, Macmillan, London.
- Psacharopoulos, G. (1994), "Returns to Investment in Education: A Global Update", *World Development*, 22:9.
- Putnam, R. D. (1993), *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Romer, P. M. (1990), "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy* 98: S71-S102.
- Schultz, T.W. (1963), *The Economic Value of Education*, Columbia University Press.
- Serageldin, I. (1996), *Sustainability and the Wealth of Nations. First Steps in an Ongoing Journey*, Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No. 5, The World Bank.
- Social Policy and Economic Performance* (1997), A High Level Conference organised by the Dutch Ministry of Social Affairs and Employment in cooperation with the European Commission, 23 - 5.1.1997.
- Whiteley, P.F. (2000), "Economic Growth and Social Capital", *Political Studies* 48: 443-466.